

Glaskupan av Sylvia Plath

Lärorintroduktion

Självbiografi kontra fiktion, samhällskritik och feminism

När jag i de sena tonåren läste *Glaskupan* för första gången hade jag läst och hört en hel del om Sylvia Plath. Kanske inte lika mycket om författaren och poeten Plath som personen och kvinnan Plath. Det faktum att hon hade begått självmord strax efter att *Glaskupan* givits ut, och därmed inte hann uppleva bokens framgång gnagde i mig. Än mer funderade jag, och säkert många med mig, på omständigheterna kring hennes död. Det sista Plath gjorde före självmordet var att laga frukost till de två små barnen. För mig som tonåring var det obegripligt. Hur kunde man göra en sådan vardaglig handling när man strax därefter skulle lämna barnen för gott?

När jag som ung litteraturstudent läste Plaths poesi hade jag lärt mig att det historiskt och i samtiden fanns stora skillnader i mäns och kvinnors möjligheter att verka som författare och poeter. Jag läste artiklar om det stormiga och komplicerade förhållandet till maken och poeten Ted Hughes.

Nu, som vuxen med egna barn, ser jag Plaths frukost till barnen som en helt begriplig sista kärlekshandling. Jag anar också en intelligent yrkeskvinna som begränsades av och kämpade mot sin tids kvinnoroll. Jag kan tänka mig att hon plågades av sin mans otrohetsaffärer. Uppenbarligen var hon också fången i sitt eget bräckliga psyke.

I höstas publicerades en hitintills okänd dikt av den framlidne Ted Hughes, "Last letter", där Hughes funderar över Sylvia Plaths sista dagar i livet. Dikten fick stor uppmärksamhet inte bara i Hughes hemland England utan även i Sverige. Vår fascination över poetparets liv och tragedi lever än. Vid omläsningen av *Glaskupan* får jag därför inledningsvis tvinga bort mina olika bilder av Plath. Kämpa för att låta texten stå på egna ben. För det är trots allt en roman som förtjänar att läsas i egen rätt, utan att överskuggas av sin författarinna.

Glaskupan beskrivs ofta som en självbiografisk roman, men att läsa romanen endast som bekännelselitteratur vore ett misstag. Plath använder självbiografiska markörer och egna upplevelser för att skapa en genuin och trovärdig text med samhällskritiskt djup. När hon skildrar gapet mellan Esthers förväntningar på livet och omgivningens förväntningar på Esther blottlägger hon utan pardon dubbelmoralen i femtioalets Amerika. Hon är feministiskt skarpsynt i sin analys av såväl könsrollsmönster som normalitetshysterin. Som när Buddy Willard besöker Esther på mentalsjukhuset och ger utlopp för funderingen över vem som kommer att gifta sig med Esther nu, när hon varit intagen på psykiatrisk klinik. Frågan är retorisk, han menar att ingen kommer vilja ha henne nu. Hon är förstörd för all framtid.

Men Esther upplever inte själv att hon förlorat sin framtid. Tvärtom. Hon har med Dr Nolans hjälp fått tillgång till preventivmedel. När hon klättrar upp på undersökningsbordet hos gynekologen tänker hon:

Jag klättrar mot friheten, frihet från fruktan, frihet från att gifta mig med fel person, som Buddy Willard, bara på grund av sex, frihet från Florence Crittendenhemmen dit alla de fattiga flickorna kommer, som borde blivit utrustade som jag, därför att det de gjorde, skulle de göra i alla fall, utan hänsyn till vad som...(s.187)

När hon far tillbaka till mentalsjukhuset är det som en stark och oberoende kvinna. "Jag var min egen kvinna. Att hitta rätt sorts man var nästa steg" (s.188). För de flesta som är födda efter den sexuella revolutionen ter sig preventivmedel som en självklarhet. Det är lätt att glömma den enorma betydelse moderna preventivmedel haft för kvinnors förändrade livsvillkor och samhällets utveckling i stort.

Men åter till frågan om självbiografi kontra fiktion. Värt att tänka på är att självbiografiska markörer och användandet av egna minnen inte är samma sak som att skriva en "sann berättelse". Glaskupan är fiktion. En medveten och intelligent författare har valt bitar ur den omfattande katalogen av egna minnen som varje människa har och sedan använt dem som hållpunkter för en påhittad berättelse.

I själva verket är alla de berättelser vi kallar BOATS (Based On A True Story) konstruerade berättelser. Författaren (och förlaget) väljer delar av verkligheten och spinner en berättelse ur dessa fragment. Det finns all anledning att träna våra elever i ett källkritiskt förhållningssätt till böcker som *Pojken som kallades det* och *Gömda*. Ett omtalat exempel på en "sann" berättelse som visat sig vara långt mer fiktiv än som hävdats är James Freys *A Million Little Pieces* (*Tusen små bitar*). Freys bok valdes in i Oprah's Book Club, Oprah grät av rörelse i TV och boken lästes och älskades av miljoner människor. Sedan kom det fram att långt ifrån allt i boken var sant. Frey hade stuvat om, förstärkt och lagt till, precis som vilken annan författare som helst. Oprah grät i TV igen, denna gång över att ha blivit sviken. Frey bad om ursäkt i direktsändning och förlaget betalade tillbaka pengar till svikna läsare.

Man kan fråga sig om Freys bok blivit sämre av att den visat sig vara mer fiktiv än dokumentär? Vilken är skönlitteraturens roll egentligen? Är det inte så att skönlitteraturen har den fantastiska förmågan att säga något viktigt om vad det innebär att vara människa just för att den är påhittad? Kanske behöver vi snarare fundera på skillnaden mellan de två begreppen "hänt på riktigt" och "sant". För visst kan något vara sant, utan att det för den skull har hänt?

Klassrumsfrågor

Vad handlar Glaskupan om? Beskriv romanen med högst sju meningar.

Vem är huvudpersonen Esther? Vad har hon för bakgrund? Vad är hon bra på? Vad gör hon i New York?

Vad har Glaskupan för berättarperspektiv? Hur påverkar berättarperspektivet texten? Hade romanen upplevts annorlunda om den till exempel vadeskriven i tredjeperson med en allvetande berättarröst? I hur hög grad får man veta vad Esther tänker och känner?

När utspelar sig romanen? Plath använder i romanens första mening en mycket omtalad händelse som tidsmarkör. Vilka var makarna Rosenberg? Varför blev de avrättade? Vad vet du mer om USA vid den här tiden?

Jämför den yttre och den inre bilden Esther målar upp av sig själv och sin månad i New York. Det modemagasin som gett Esther och elva andra flickorna förmånliga praktikplatser är måna om att sprida en bild av en grupp unga ambitiösa unga kvinnor som roar sig som aldrig förr. På vilket sätt skiljer sig Esthers upplevelse av New Yorkvistelsen från andra människors eventuella bild henne som lyckad och lycklig? Kan du dra några paralleller till vår samtid? Fundera lite kring olika bilder av verkligheten vs den upplevda verkligheten.

Esther har under en tid dejtat en medicinarstudent vid namn Buddy Willard. Vem är han? Kan du beskriva honom så utförligt som möjligt.

Buddy kan ses som en representant för den ideala amerikanske 50-talsmannen; intelligent, atletisk och med traditionella familjevärderingar. Buddy litat mycket till sin mammas åsikter om hur unga män och kvinnor bör leva. Vad säger Mrs. Willard om mäns och kvinnors olika roller (s.64)? Hur tänker sig Esther att livet skulle bli om hon gifte sig med Buddy (s.74)?

Esther vet att hon inte kommer att gifta sig med Buddy eftersom hon upptäckt att han är falsk. Vad hos Buddy är det Esther fattat avsky för (s. 64, s. 72)? På vilket sätt är detta drag hos Buddy också ett uttryck för dubbelmoralen i det amerikanska samhället?

Esther funderar mycket på sin sexualitet, att förlora oskulden och på skillnaden i synen på mäns och kvinnors sexualitet. Hon möter ett flertal män som har olika förhållningssätt till henne som sexuell varelse. Kan du hitta några exempel?

I slutet av romanen berättar hon om sin oro att bli gravid för doktor Nolan, som ser till att hon får träffa en gynekolog. När Esther fått sitt pessar utprovat känner hon sig fri. "Jag var min egen kvinna" (s. 188). Varför känns preventivmedel livsavgörande? När Glaskupan publicerades i England 1964 var Sylvia Plath tidigt ute med att diskutera kvinnors sexuella frigörelse. Vad vet du om den sexuella revolutionen, P-pillrets uppfinnande och de samhällsförändringar som följde?

Doreen, Betsy, Dodo Conway, Jay Cee, Mrs Willard, Esthers mamma, doktor Nolan m.fl. representerar olika sätt att vara kvinna på. Hur förhåller sig Esther till de olika kvinnorna? Vem eller vilka känner hon sig mest befryddad med?

Det finns en sak Esthers mamma understryker är viktigt för en flicka att kunna som Esther, trots alla sina akademiska meriter, inte kan. Vad är det och varför bör hon kunna det (s. 67f.)? Vilken är Esthers reflektion? Hur är relationen mellan mor och dotter i övrigt?

Ett återkommande motiv i romanen är fikonträdet. Vid ett tillfälle föreställer sig Esther att trädet är hennes liv. Det är rikt förgrenat och fullt av lockande fikon. Vad representerar fikonen? Varför kan Esther inte plocka något fikon (s. 68 f.)?

Glaskupan har originaltiteln *The Bell Jar*. Varför heter romanen så? Vad försöker Esther beskriva när hon använder glaskupan som bild?

Plath använder sig i texten av återkommande symboler som liknar eller speglar varandra. Som exempel kan nämnas sanatoriet - fängelset - mentalsjukhuset. Kan du hitta fler exempel? Vad tror du dessa symboler uttrycker?

Esther gör flera misslyckade självmordsförsök. Endast vid det sista försöket är hon på väg att lyckas med sin föresats. Vad är det som hindrar henne vid de första gångerna? Varför?

Esther säger: "Jag såg åren i mitt liv utplacerade längs en väg som telefonstolpar, ihopkopplade med telefonledning. Jag räknade en, två, tre... nitton telefonstolpar, och sedan dinglade telefonledningen i luften, och hur jag än försökte kunde jag inte se en enda stolpe bortom den nittonde" (s. 106). Försök att sätta dig in i Esthers upplevelse. Vad är det hon försöker gestalta med bilden av telefonstolpar?

Om Esther blivit sjuk idag hade hon kanske fått diagnosen depression eller möjligtvis bipolär sjukdom. Vilka tecken på begynnande psykisk ohälsa kan du hitta i första delen av romanen? Jämför doktor Gordon och doktor Noland. Varför lyckas den senare med sin behandling när den förre inte gör det?

Romanen slutar när Esther just ska skrivas ut från mentalsjukhuset. Vad tror du kommer hända med Esther? Hur kommer hennes liv att te sig?

Länk till Ted Hughes dikt om Plaths sista dagar i livet:

<http://www.newstatesman.com/blogs/cultural-capital/2010/10/hughes-poem-poet-publish>